

LBRIS

We know
books

Liberté - Égalité - Fraternité
REPUBLIQUE FRANÇAISE
Ambassade de France en Roumanie

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des
Programmes d'aide à la publication de
l'Institut français/Ministère français des affaires étrangères
et du Développement international.

**INSTITUT
FRANÇAIS**

ROUMANIE

Această carte, publicată în cadrul Programului
de sprijin pentru publicare Nicolae Iorga,
a beneficiat de susținerea Institutului Francez din România.

LOUIS ALTHUSSER

Inițiere în filosofie pentru nefilosofi

Text stabilit și adnotat de
G. M. Goshgarian

Prefață:
Alain Badiou

Traducere:
Iulia Dondorici

tact
editura

Cuprins

Prefață. Louis Althusser (1918-1990)	5
Notă asupra ediției	23

INIȚIERE ÎN FILOSOFIE PENTRU NEFILOSOFI

I. Ce spun „nefilosofii”?	29
2. Filosofie și religie	41
Marele ocol	69
3. Abstracția	73
4. Abstracția tehnică și abstracția științifică	87
5. Abstracția filosofică	99
6. Mitul stării de natură	107
7. Ce este practica?	115
8. Practica producției	125
9. Practica științifică și idealismul	133
10. Practica științifică și materialismul	143
11. Practica ideologică	157
12. Aparatele ideologice de stat	167

13. Practica politică	189
14. Practica psihanalitică	207
15. Practica artistică	221
16. Practica filosofică	227
17. Ideologie dominantă și filosofie	237
18. Laboratorul teoretic al filosofiei	243
19. Ideologie și filosofie	255
20. Filosofia și știința luptei dintre clase	259
21. O nouă practică a filosofiei	267
22. Dialectica, legi sau teze?	271

COLECȚIA DE STRADĂ

AU APĂRUT:

- Jean Genet, *Dușmanul declarat. Texte și interviuri*
 Henri Michaux, *Viața în pliuri*
 Pierre Klossowski, *Tablouri vii. Eseuri critice (1936-1983)*
 Frantz Fanon, *Piele albă, măști negre*
 Boris Buden, *Zonă de trecere. Despre sfârșitul postcomunismului*
 Siegfried Kracauer, *Salariații. Din Germania cea mai recentă*
 C. Rogozanu, *Carte de muncă*
 Günther Anders, *Stenograme filosofice*
 Slavoj Žižek, *Repetându-l pe Lenin*
 Mihai Goțiu, *Afacerea Roșia Montană*
 G. M. Tamás, *Postfascism și anticomunism. Intervenții filosofico-politice*
 Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc*
 Maurice Blanchot, *Comunitatea de nemărturisit*
 Mihai Iovănel, *Roman polițist*
 Bruno Latour, *Nu am fost niciodată moderni. Eseu de antropologie simetrică*
 Ștefan Guga, *Sociologia istorică a lui Henri H. Stahl*
 Mark Blyth, *Austeritatea. Istoria unei idei periculoase*
 Alex Cistelean, Andrei State (coordonatori), *Plante exotice. Teoria și practica marxiștilor români*
 Louis Althusser, *Inițiere în filosofie pentru nefilosoși*

LBRIS

We know
books

Inițiere în filosofie pentru nefilosofi

I.

Ce spun „nefilosofii”?¹

CĂRȚULIA DE față se adresează acelor cititori care – pe drept sau pe nedrept – se consideră „nefilosofi”, dar care totuși vor să-și facă o idee despre filosofie.

Ce spun „nefilosofii”?

Muncitorul, țăranul, angajatul: „N-avem habar de filosofie. Nu e de nasul nostru. Filosofia e pentru intelectualii specializați. E prea dificilă. Și nimeni nu ne-a vorbit vreodată de ea: am plecat de pe băncile școlii înainte de a învăța filosofie”.

Cadrul de conducere, funcționarul, medicul etc.: „Da, am avut parte de ore de filosofie. Dar erau prea abstracte. Profesorul stăpânea materia, dar era neclar. N-am reținut nimic din ea. Și, de altfel, la ce ne folosește filosofia?”

Un altul: „S-avem iertare! Filosofia m-a interesat foarte mult. Trebuie spus că am avut un profesor admirabil. Cu el am înțeles filosofia. Însă, după aceea, a trebuit să-mi câștig existența. Și apoi, ce vreți, ziua are doar 24 de ore: am pierdut contactul. Păcat”.

Și dacă îi întrebați pe toți aceștia: „Din moment ce voi nu vă considerați filosofi, ei bine, după părerea voastră, cine merită

¹ Cele două capitole care urmează sunt asemănătoare primului capitol al unui text pe care Althusser l-a redactat în 1969 și care a rămas nepublicat în timpul vieții sale: „La reproduction des rapports de production”, în *Sur la reproduction*, ed. J. Bidet, Paris, PUF, col. „Actuel Marx Confrontation”, ed. a 2-a, 2011, cu o prefață de É. Balibar.

numele de filosof?”, vă vor răspunde într-un glas: „*Profesorii de filosofie*, de bună seamă!”

Și e perfect adevărat: în afara celor care, din motive personale – de plăcere sau pentru folosul propriu –, continuă să-i citească pe filosofi, „să facă filosofie”, singurii care merită numele de filosofi sunt într-adevăr profesorii de filosofie.

Faptul acesta pune, bineînțeles, o primă întrebare sau, mai curând, două.

1. Într-adevăr, chiar e o întâmplare că *filosofia* e atât de strâns legată de *predarea* ei, ca și de cei care o predau? Suntem nevoiți să credem că nu, pentru că, în definitiv, legătura aceasta strânsă dintre filosofie și învățământ nu datează de pe vremea orelor noastre de filosofie, nu datează de ieri, de azi; la începuturile filosofiei, Platon preda filosofia, Aristotel preda filosofia... Dacă acest mariaj filosofie-învățământ nu e rezultatul unei întâmplări, înseamnă că el exprimă o necesitate ascunsă. Vom încerca să o punem în lumină.

2. Să mergem mai departe. Cum, *aparent*, filosofia nu servește la mare lucru în viața practică, cum ea nu produce nici cunoștințe, nici nu ajută la punerea lor în practică, ne-am putea întreba: atunci la ce servește filosofia? Și am putea chiar să ne punem această întrebare stranie: să fie o pură întâmplare faptul că filosofia *nu e bună la nimic altceva în afară de a fi predată și învățată la școală*? Și dacă nu e bună la nimic altceva în afară de a fi predată și învățată, oare ce înseamnă asta? Vom încerca să răspundem la această întrebare dificilă.

Iată, așadar, cum stau lucrurile cu filosofia. E suficient să reflectăm *asupra celui mai neînsemnat aspect al ei* (în cazul de față, faptul că filosofii sunt aproape toți profesori de filosofie), că se și ivesc, fără să ne lase răgazul să răsufliăm, alte întrebări neașteptate și surprinzătoare. Deși suntem siliți să ni le punem, încă nu avem mijloacele de a răspunde la ele: pentru a le da un răspuns, suntem siliți să facem un *foarte lung ocol*. Un ocol care nu e altceva decât filosofia însăși. În consecință, cititorul trebuie să se înarmeze cu

răbdare. Răbdarea însăși e o „virtute” filosofică. Fără această răbdare, e imposibil să ne facem o idee despre filosofie.

Să mergem mai departe, aruncând o privire discretă asupra acestor oameni: profesorii de filosofie. Au și ei soți și soții, cum aveți și dumneavoastră și cum am și eu, copii dacă și i-au dorit. Mănâncă și dorm, suferă și mor – lucruri cât se poate de obișnuite. Unii dintre ei sunt pasionați de muzică sau de sport, fac politică sau nu. Dar așa e: nu asta îi face să fie filosofi.

Sunt filosofi pentru că trăiesc într-o lume aparte, într-o *lume închisă*: o lume alcătuită din marile opere din istoria filosofiei. Aparent, această lume nu are exterior. În ea, profesorii de filosofie trăiesc alături de Platon, Descartes, Kant, Hegel, Husserl, Heidegger etc. Ce fac ei de fapt? Îi am în vedere pe cei mai buni dintre ei, bineînțeles: citesc și recitesc operele marilor autori, le recitesc la nesfârșit, comparându-le între ele, scoțând în evidență ceea ce le diferențiază, de la un capăt la celălalt al istoriei, pentru a le înțelege mai bine. Foarte uimitoare totuși această *relectură perpetuă*! Niciodată un profesor de matematică sau de fizică etc. nu va citi la nesfârșit un tratat de matematică sau de fizică, nu-l va „rumega” în felul acesta. Tratatul îi pune la dispoziție niște cunoștințe, le explică sau le demonstrează, o dată pentru totdeauna, și asta-i tot, *nu se revine la el*. În timp ce practica filosofiei este tocmai de a reveni iar și iar la aceleași texte. Filosoful o știe foarte bine și, pe deasupra, vă și explică de ce! Și anume, pentru că o operă filosofică nu-și dezvăluie sensul, mesajul, la o singură lectură; ea e grea de sens, e prin natura ei inepuizabilă și, infinită fiind, mai are întotdeauna ceva nou de spus celui care știe să o *interpreteze*. Practica filosofiei nu constă într-o simplă lectură, nici chiar într-o demonstrație. Ea e *interpretare, interogație, meditație*: vrea să facă marile opere să spună ceea ce *vor să spună* sau *ar putea să vrea să spună*, în Adevărul insondabil pe care îl conțin sau, mai curând, pe care îl indică, tăcute, „făcând semn” către el.

Consecința: această lume fără exterior e *o lume fără istorie*. Deși constituită din ansamblul marilor opere consacrate de istorie, ea nu are istorie. Dovadă: pentru a interpreta un pasaj din Kant, filosoful va face referire deopotrivă la Platon și la Husserl, ca și cum n-ar fi trecut 23 de secole între primii doi și un secol și jumătate între primul și ultimul, ca și cum prea puțin contează ce-a fost înainte și ce-a fost după. Pentru filosof, toate filosofile sunt, ca să spunem așa, *contemporane*. Ele își răspund unele altora, legându-se între ele, pentru că, în fond, nu fac decât să răspundă la aceleași întrebări, întrebările care constituie însăși filosofia. De unde celebra teză: „filosofia e eternă”. Se vede că, pentru a face posibilă această relectură perpetuă, această muncă de meditație neîntreruptă, filosofia trebuie să fie și ea, la rândul ei, infinită (ce „spune” ea e inepuizabil) și eternă (orice filosofie, luată separat, conține în germene întreaga filosofie).

Iată ce stă la baza practicii filosofilor, vreau să spun, a profesorilor de filosofie. În aceste condiții, dacă le spuneți că *predau* filosofia, aveți grijă! Doar e de domeniul evidenței că ei nu predau asemenea celorlalți profesori, care le dau elevilor lor să învețe anumite cunoștințe, adică rezultate științifice *definitive* (deocamdată). Pentru profesorul de filosofie, care i-a înțeles cu adevărat pe Platon și pe Kant, *filosofia nu poate fi predată sau învățată*.² Dar atunci, care e rostul profesorului de filosofie? Să își învețe elevii *să filosofeze*, interpretând în fața lor marile texte sau pe marii autori ai filosofiei și ajutându-i, prin exemplul său, să filosofeze și ei, la rândul lor, pe scurt, inspirându-le *dorința-de-a-filosofa* (cam așa s-ar putea traduce cuvântul grec *philo-sophia*). Și dacă se simte destul de sigur

² Platon, *Scrisoarea a VII-a*, 341 c-d [în Platon, *Scrisorile. Dialoguri suspecte. Dialoguri apocrife*, trad. Ștefan Bezdechi, București, Univers Enciclopedic Gold, 2011]; I. Kant, *Œuvres philosophiques*, vol. I, ed. F. Alquié et al., Paris, Gallimard, col. „Bibliothèque de la Pléiade”, 1980, p. 1388 [*Critica rațiunii pure*, trad. Nicolae Bagdasar și Elena Moiscu, București, Univers Enciclopedic, 2009, p. 591: „nu se poate învăța filosofie [...] Nu se poate învăța decât a filosofa”].

pe sine, profesorul poate chiar să facă un pas mai departe, trecând la *meditația personală*, adică la schițarea unei filosofii originale, proprii. Dovadă vie că filosofia produce – ce anume? Filosofie, nimic altceva, și că toate acestea se petrec într-o lume închisă. Nu e de mirare că această lume a filosofilor este închisă: cum nu fie nimic pentru a ieși din ea, dimpotrivă, pătrunzând din ce în ce mai adânc în *interioritatea* operelor, ei sapă o groapă imensă între lumea lor și lumea oamenilor obișnuiți, care îi privesc de la distanță ca pe niște animale ciudate...

Fie. Dar cititorul va spune că am descris o situație-limită, o tendință extremă, și dacă e sigur că ea există, totuși lucrurile nu se petrec întotdeauna astfel. Cititorul are dreptate: ceea ce am descris aici este, într-o formă relativ pură, *tendința idealistă, practica idealistă* a filosofiei.

Dar se poate filosofa și altfel. Dovadă că, de-a lungul istoriei, anumiți filosofi, așa-numiții *materialiști*, chiar au filosofat cu totul altfel, și, la rândul lor, unii dintre profesorii de filosofie tind să le urmeze exemplul. Nu mai vor să facă parte dintr-o lume aparte, dintr-o lume închisă asupra *interiorității* ei. Ies din ea, pentru a locui în lumea *exterioară*: vor ca între lumea filosofiei (care există) și lumea reală să se desfășoare un comerț fecund. Pentru ei, în esență, aceasta este chiar funcția filosofiei: pe când idealistii consideră că filosofia e înainte de toate *teoretică*, materialistii consideră că filosofia e înainte de toate *practică*, provine din lumea reală și produce, fără să știe, efecte concrete în lumea reală.

Notăți că, în ciuda opoziției lor funciare față de idealisti, filosofi materialisti pot fi, să spunem așa, „de acord” cu adversarii lor asupra mai multor puncte. De exemplu, asupra tezei: *„filosofia nu poate fi învățată”*. Doar că ei nu-i dau același înțeles. Tradiția idealistă apără această teză punând filosofia deasupra tuturor tipurilor de cunoaștere și făcând apel la fiecare dintre noi să trezească *în interiorul lui însuși* inspirația filosofică. Tradiția materialistă nu pune filosofia deasupra cunoștințelor, ea le cere oamenilor să caute